

Muhamed A. Mujić

NEKE VAKUFNAME IZ BOSNE I HERCEGOVINE

**(15. — 17. stoljeće)
— forma, jezik i stil —**

Vakufi su najčešće zasnovani u pismenoj formi za koju se upotrebljavao termin *vakufnama* (per. knjiga o uvakufljenju), odnosno u arapskom tekstu *vaqfiyya*, što predstavlja jednu od neobičnih formi u arapskom jeziku,¹⁾ koja se susreće u ovoj vrsti isprava, pisanih u sferi tursko-osmanske kulture starijeg perioda, a za što se, inače, u arapskom jeziku upotrebljava termin *hugga vaqfiyya* (dokaz o uvakufljenju).

U 16. i 17. st. koja obilježavaju nastanak i nagli razvoj nekoliko bosanskohercegovačkih gradskih naselja u kojima su vakufi odigrali krupnu ulogu, stekli su se, postupno, potrebni uslovi za stvaranje određene prosvjetno-kulturne klime u tim urbanim sredinama. Tu su otvarane medrese u kojima su izrastali pojedinci koji su sticali orijentalno- islamsku naobrazbu, od kojih je nemali broj dao vrijedan doprinos na polju prosvjete, kulture i nauke toga vremena. Otud se u pomenutom razdoblju srećemo sa jednom posebnom aktivnošću pojedinaca iz toga kruga, od kojih jedni, zahvaljujući svome obrazovanju, sačinjavaju tekstove vakufnama, a drugi ih kaligrafski ispisuju vanrednom pedantnošću i sa izraženim smislom za lijepo.

Vakufname kao svečane povelje legatora predstavljaju svojevrsan čin. Dobiva se utisak da je momenat legalizacije vakufname pred nadležnim kadijom, u pravilu, u prisutnosti duhovne elite i istaknutih predstavnika lokalne vlasti i gradske privrede,²⁾ predstavljao najveći

¹⁾ Dobiva se utisak da stari Arapi nisu upotrebljavali gornji oblik *vaqfiyya*. Podlogu za to nalazimo u činjenici da tog oblika nema u nekim starim, poznatim arapskim rječnicima kao što je *Lisan al'Arab* od Iba Manzura.

²⁾ Na kraju svake vakufname kao i svake isprave koja se strankama izdavala od strane kadije, u vezi sa rješavanjem nekog predmeta na zahtjev stranaka, nalazimo bilješku *šuhud-ul-hal*, što bi značilo *svjedoci čina* tj. da su lica čija su imena tu navedena bila prisutna na sudu dok se rješavao predmet o kojem se izdaje ta isprava.

događaj u životu pojedinaca, o kojem su snivali i za čiji su ceremonijal vršili posebne pripreme, jer je to čin takve prirode koji će donijeti slavu i ovjekovječiti ime dotičnom vakifu u ovozemaljskom životu i donijeti mu veliku nagradu u onozemnom životu. Takvi podsticaji blagotvorno su djelovali na psihu ljudi među kojima dolazi, takoreći, do natjecanja ko će osnovati veći vakuf i time dati veći obol razvoju svoje sredine.

Nažalost, od više stotina vakufnama koje su nastale u vremenskom razdoblju od polovice 15. do kraja 17. stoljeća, sačuvalo se samo nekoliko desetina.³⁾ Među njima zanimljivu kolekciju čine vakufname nastale u Mostaru. One predstavljaju originale, sačinjene većinom, u vidu knjige, s tvrdim povezom. Da se ova kolekcija sačuvala nije bio presudan samo ljudski faktor, nego, istovremeno, i sticaj historijskih okolnosti. Naime, poznato je da Mostar u svojoj prošlosti nije doživljavao neke veće nepogode kao što su požari i poplave, niti je bio izložen ratnim uništenjima kao što je to bio slučaj sa Sarajevom, Banjalukom i nekim drugim bosansko-hercegovačkim gradskim naseljima. Ova kolekcija vakufnama, najvećim svojim dijelom, čuva se u trezoru Gazi-Husrevbegove biblioteke u Sarajevu.⁴⁾

Prvobitno bio je običaj i praksa da se vakufname sastavljaju na arapskom jeziku kao isprave koje imaju, prije svega, karakter šerijatsko-pravnog akta. Takva praksa potrajala je gotovo punih stotinu i pedeset godina. Ali, k tomu valja dodati da su i kroz to razdoblje, tu i tamo pojedine vakufname sastavljane na turskom jeziku.

Izvjestan broj krupnijih vakifa toga razdoblja i pored te općeprihvaćene prakse daju da se njihove vakufname sačine na turskom jeziku. Tu u prvom redu mislimo na Mustaj-bega Sokolovića, Sinan-bega Boljanića i Ferhad-pašu Sokolovića. Ne bi se moglo tvrditi da su gornji vakifi tako postupili shvaćajući nalog sultana Sulejmana Zakonodavca od 1. februara 1553. (16. safer 960.) o prevođenju na turski jezik sultanskih vakufnama koje su deponovane u Hazinei amire u Istanbulu,⁵⁾ kao implicitnu generalnu naredbu da se ubuduće vakufname širom Carstva treba da sačinjavaju isključivo na turskom jeziku kako bi se, valjda, na taj način i u ovoj vrsti isprava dalo odgovarajuće mjesto turskom jeziku, koji je bio zvanični jezik turske administracije.⁶⁾ Da su

³⁾ Zejnil Fajić, *Popis vakufnama iz Bosne i Hercegovine koje se nalaze u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu*, Anali Gazi Husrev-begove biblioteke, Knj. V-VI, 1978. str. 245-302.

⁴⁾ Jedino vakufnama Ahmed-age Lakišića čuva se kod jednog od vakifovih potomaka.

⁵⁾ Prof. I. Hakki Uzungarsili, *Candarli Zade Ali Pasa vakfiyesi*, Turk Tarih Kurumu, Belleten V, Ankara, 1941. s. 550.

⁶⁾ Uvidom u tekst gornje naredbe sultana Sulejmana Zakonodavca, koju Uzuncarsili donosi u istom radu, u fusnoti 5, može se doći do jedinog zaključka, a to je, da je svrha te naredbe ograničena samo na prevođenje sultanskih vakufnama, sačinjenih do tada i to *ber vechi icmal* = u izvodima a za potrebe vezane za same te vakufe, tj. za čisto praktične svrhe, jer, vjerovatno, nivo znanja arapskog jezika izvjesnih pojedinaca, čiji je posao bio vezan za izvršenje odredaba tih vakufnama, nije bio na razini na kojoj je trebalo da bude. Ako je tako, a naše je mišljenje da jest, ispada čudan komentar Hasana Kalesija na tu naredbu. On doslovice kaže: »Nema sumnje da je ova naredba sultana Sulejmana odraz snage i veličine turske imperije i predstavlja pokušaj da se turski jezik stavi, ako ne u privilego-

te vakufname pisane na turskom jeziku objašnjavamo jedino voljom svakog od vakifa,⁷⁾ s tim da je to moglo manje-više biti ovisno i od određenih momenata koji su bili van njih samih. Jedan od tih razloga mogao bi, naprimjer, biti nepostojanje lica sa odgovarajućom naobrazbom koje bi moglo sačiniti vakufnamu kakvu želi vakif, na arapskom jeziku. S obzirom na vrijeme nastanka tih vakufnama, mišljenja smo da su takvi slučajevi isključeni.

Što se tiče kasnijeg perioda, tj. 18. i 19. stoljeća, kategorički bi se moglo ustvrditi, na osnovu uvida u postojeći fond sačuvanih vakufnama nastalih na području Bosne i Hercegovine, da su gotovo isključivo napisane na turskom jeziku.⁸⁾

Sa diplomatskog aspekta vakuf nama se sastoji od tri glavna dijela:

a) *expositio* u kojem se nakon slavljenja Allaha i vjerovjesnika Muhameda, njegova roda i drugova, prelazi na izvjesne meditacije čija je osnovna poenta prolaznost ovog svijeta, a vječnost zagrobnog života, i dolazi se do saznanja o potrebi zasnivanja vakufa kao općekorisnog čina koji ima trajnu vrijednost, pri čemu se citiraju odgovarajući tekstovi Kur'ana i Hadisa (Kodeks tradicije);

b) *disposicio* u kojem se izlažu odredbe legatora, čime se konkretno prelazi na čin zavještanja pojedinih objekata odnosno novca koji će se oplodavati davanjem na kredit, uz interes koji je u okviru šerijatsko-pravnih normi;

van, a ono bar u ravnopravan položaj sa arapskim. Počevši od ovog perioda, mi imamo uglavnom vakfiyye pisane na turskom jeziku koje su, u stvari čista kopija arapskih, uz bezbroj ne samo termina i izraza, nego čitavih rečenica i delova napisanih na arapskom odnosno, preuzetih iz arapskih vakufnama.« Hasan Kaleši, *Jedna arapska vakufnama iz Ohrida iz 1491. g.* Prilozi za orijentalnu filologiju XXIII, str. 19 Sarajevo, 1965.

Nije ovdje na odmet ukazati da je Derviš-paša Bajezidagić, kao jedan od krupnih ličnosti Turske imperije i jedan od istaknutih literata turske divanske poezije svoje dvije vakufname, po našem mišljenju on lično, sačinio na arapskom, a ne na turskom jeziku, na kojem je kao što je poznato, sva svoja literarna djela napisao.

⁷⁾ U daljnjem kontekstu svojih opservacija H. Kaleši u vezi sa jezikom vakufnama tvrdi »da je sastavljanje istih u mnogome zavisilo od samog kadije«, što se ne bi moglo prihvatiti iz ovih razloga: a) Kadija je po svojoj dužnosti dužan da pregleda tekst vakufname i utvrdi da li je isti u skladu sa šerijatsko-pravnim normama, b) da po tome izvrši legalizaciju vakufname, stavljajući svoju klauzulu o tome uz otisak svoga muhura obično u gornjem lijevom uglu vakufname, c) da je on manje više poznavao i turski i arapski i mogao pregledati i utvrditi da li je taj tekst u saglasnosti sa šerijatsko-pravnim normama, a da je pitanje sastavljanja teksta povjeravano licu koje je za to bilo kvalificirano, što u krajnjem slučaju ne bi isključivalo mogućnost da je ponekad sastavljač, možda, moglo biti i lice koje je obavljalo kadijsku funkciju, ali, naravno, da isto lice u tom slučaju ne bi moglo vršiti legalizaciju teksta vakufname.

⁸⁾ Kroz svoj rad na prikupljanju vakufnama iz Bosne i Hercegovine (XV-XVII vijek) u cilju njihove obrade i publikovanja od strane Orijentalnog instituta u Sarajevu došao sam do uvjerenja da se bez ikakve ograde može tvrditi da su u XVII stoljeću vakufname isključivo pisane na turskom jeziku. To bi se moglo tvrditi i za ostale vakufname koje su kasnije nastale u periodu turske vlasti, neobazirući se da li se među njima može naći jedna ili dvije vakufname na arapskom jeziku.

c) *legalizacija* samog čina uvakufljenja od strane nadležnog kadije koji cjelokupan tekst vakufname unosi u svoj sidžil i donosi presudu o valjanosti i izvršivosti uvakufljenja, uz prethodnu proceduru predaje uvakufljenih dobara licu koje će njima upravljati (mutevelija), da bi sve to bilo popraćeno kur'anskim citatom kojim se želi ukazati na sankciju za svako ono lice koje bi pokušalo vršiti izmjene odredaba sadržanih u vakufnami.⁹⁾ Puni datum po islamskom kalendaru je sastavni dio legalizacije.¹⁰⁾

Među sačuvanim vakufnamama izvjestan broj njih privlače na sebe pažnju ne samo kao istorijske isprave zanimljive za izučavanje prošlosti dotičnog mjesta ili kraja i doprinosa toga vakifa sredini u kojoj je živio, nego i sa čisto jezičkog aspekta. Tu u prvom redu treba ukazati na gore navedenu skupinu vakufnama nastalih u Mostaru i to posebice onih koje su nastale u vremenskom razdoblju od nekih četrdeset godina (1554-1593), sačinjenih u takvom finom, korektnom arapskom jeziku, neusiljenim sagom, a iznad svega koncizno, bez ikakva balasta, u vrijeme kad je arapski jezik na svome matičnom području već odavno bio ušao u fazu svoje dekadentnosti. Posebno pada u oči da su u tom stilu napisani, podjednako, kako uvodni dijelovi tih vakufnama, koji se, inače, s obzirom na njihovu prirodu pišu biranim riječima i pompeznim stilom, tako i svi ostali dijelovi u kojima bi to bilo teško postići s obzirom na materiju koja je predmet uvakufljenja, a za koju je inače potreban običan, svakodnevni vokabular i način izražavanja. Ove vakufname ne poznaju monotoniju i suhoparno izražavanje, nego svojim jednostavnim i snažnim formulacijama pojedinih rečenica zadržavaju pažnju čitaoca.

Za ilustraciju jezika i stila ovih vakufnama donosimo samo neke dijelove iz dvije vakufname dolje navedene:

Uvodni dio Karađoz-begove vakufname iz 1570. godine, pored ostalog, u prevodu glasi:

»Ova punovaljana šerijatska isprava, koje se treba pridržavati, a čija sadržina i smisao ukazuju da se (čovjek) prisjeća kao neke vrste upozorenja, koje je poznato svakome ko ima iole razuma i objektivnosti, a sastoji se u tome — da je ovozemni ništavni svijet samo put

⁹⁾ Na ovom mjestu potrebno je ukazati da pored gore navedena tri organska dijela vakufname, među sačuvanim vakufnamama nalazimo i dvije vakufname koje sadrže izvjesne tekstove koji bi po svojoj prirodi trebalo da predstavljaju samostalne pravne dokumente, kojima inače kao takvima nije mjesto u vakufnamama. Naime, riječ je o vakufnami Sinan-bega Boljanića iz 1582. godine i vakufnami Ibrahim-age Šarića, iz prve polovine XVII stoljeća.

Prva od ovih vakufnama sadrži oporuku (vasijet-nama) kojom se opširno navodi što će sve vakifov sin poduzeti kao izvršilac njegove posljednje volje, nakon njegove smrti, ostavljajući mu veliku svotu novca i ostali imetak za realizaciju te oporuke.

U drugoj vakufnami je inkorporirana temliknama sultana kojom se Ibrahim-agi Šariću daju u privatno vlasništvo izvjesne erazi-mirije da bi kao takve po važećim pravnim regulama mogao uvakufiti.

¹⁰⁾ Treba ukazati da šerijatsko-pravni postupak pri izdavanju kadij- skih isprava (budžet), između ostalog, predviđa se u svakoj takvoj prilici stavljanje punog datuma na takvu ispravu, pa se dosljedno tome to čini i pri legalizaciji vakufnama.

za smrt i stjecište nevolja; da je putovanje na kojem se neće niko duže zadržati, a niti će na njemu iko postići svaku (svoju) želju; da su ovozemne slasti štetne, a njihova količina i kakvoća nestalni; da su privlačne strane ovozemnog svijeta prolazne, a promjene u njemu svakodnevne; da za imetkom ne teži niko do nesvjesna čovjeka, a za položajem niko osim neznanice; da će sreća tog svijeta uskoro prestati, a slava uskoro zaći; da je sretan i na pravom putu (jedino) onaj koji učini (nešto) danas za svoje sutra prije nego stvar izmakne iz njegove ruke i da je razborit čovjek samo onaj koji uoči da on nema ništa od ovozemnog života, jer »Što čovjek pojede to uništi, što obuče to pohaba, a što da u dobrotvorne svrhe to ga ovjekovječi.«¹¹⁾

Slijedeće meditacije u vakufnami Derviš-paše Bajezidagića iz 1593. skreću na sebe posebnu pažnju:

»Kada je spomenuti opunomoćitelj — neka trajno bude u pažnji ljudi njegova dobrota — spoznao svojom pronicljivošću da je ovaj svijet kuća prolaznosti i iskušenja, a ne kuća postojanosti i mira; mjesto muka i teškoća; mjesto kušnji i nedaća; mjesto gdje se dolazi i odakle se ide dalje; mjesto kroz koje su putuje i prolazi; svijet čiji oblak prati sjena koja nestaje, a čovjek koji u njemu boravi gost je privremeni; prostranstva njegova krcata su problemima; nepomućena sreća u njemu izmiješana je sa surovošću; svadbeni pir u njemu je živa muka; kratkovidno je ići za korišću; dobro u njemu je nešto beznačajno; život u njemu kratka vijeka; njegova slast pomiješana je sa gorčinom, a korist je izmiješana sa štetnošću; neprijateljstvo postalo običaj; finoća u njemu naziv je za silu; postavljenje i svrgavanje blizanci su u njemu; radosti u njemu su zla; ushićenost u njemu je propast; slasti njegove su obmana, a onaj ko ih traži obmanut je; njegova velikodušnost je obična obmana, a onaj ko je želi, obmanut je; on počinje sa monumentalnim zdanjima i zamcima, a završava tamnim (hladnim) rakama i grobovima; orkani odnose svježinu njegovih vinograda, a bujice događaja zamućuju vode njegovih izvora; kakvo god dobro djelo učiniš, ipak se pokaješ; ko se primakne zmiji, ona će ga pecnuti, zato daleko bilo to nezdravo stanje u ovozemnom životu! On je monoton. Pa i pored toga, (ovaj svijet) je tlo koje daje mogućnost da se čovjek približi Allahu uzvišenom preko velikih dobrih djela, u smislu riječi Vjerovjesnika — neka ga Allah blagoslovi: »Ovaj svijet je njiva za drugi svijet« zato ne odgađaj dobra djela za sutra, jer može se dogoditi da te sutra ne bude.«¹²⁾

Što se tiče drugih vakufnama nastalih u periodu od polovice 15. do kraja 16. stoljeća, potrebno je ukazati da su te vakufname po svome jeziku i formi znatno oskudnije od prethodnih vakufnama. Pa, ipak, čini nam se da su tri najstarije vakufname s područja Bosne znatno skromnije od ostalih. Riječ je o vakufnami Isa-bega Ishakovića iz

¹¹⁾ Muhamed A. Mujić, *Jezičke i sadržinske osobnosti vakufnama iz Mostara (druga polovina XVI stoljeća)*, Prilozi za orijentalnu filologiju XXV/1975, str. 208-209, Sarajevo, 1976.

¹²⁾ *Ibidem*, str. 208.

1462.,¹³⁾ vakufnami Ajas-bega iz 1477.¹⁴⁾ i vakufnami Mustaj-bega Skender-pašića iz 1518. godine.¹⁵⁾

Ove vakufname su sačinjene, istina, u korektnom arapskom jeziku, ali sa jednostavnim kazivanjem, bez ikakvih jezičkih ukrasa pa i meditiranja. Dobiva se utisak da prvi vakifi, osnivači velikih vakufa na tlu Bosne i Hercegovine, uopće nisu pridavali pažnju formi svojih vakufnama koje predstavljaju pisana svjedočanstva njihove veličine i vremena u kojem su živjeli. Možda razlog za to treba tražiti u ozbiljnosti situacije u kojoj su se nalazili, u stalnim vojnim pokretima, praćenim svim pojavama koje su neminovne za takve prilike, a u kojima su se ograničavali i zadovoljavali onim što je najneophodnije.

Vakufnama Muslihudina čekrekčije iz 1526. godine, koja je jedina sarajevska vakufnama iz tog razdoblja sačuvana u originalu, privlači posebnu pažnju po tome što je vakif, kako se vidi, bio zanatlija, vjerovatno, među prvima toga razdoblja koji su osnovali svoj vakuf. Ovaj vakif je imao vremena i želje da se pobrine i posveti da njegova vakufnama bude protkana izvjesnim meditiranjima, karakterističnim za prirodu vakufnama. Treba ukazati da je to prva pojava uopće među sačuvanim vakufnamama sa tla Bosne i Hercegovine. Evo kako izgleda to meditiranje u vakufnami Muslihudina čekrekčije:

»Pokazalo se sasvim izvjesno da je ovaj bijedni svijet samo kuća propasti, da je pun zala, a nije mjesto stalnosti i veselja. Iznemoglom od žeđi on ne daje ništa drugo do sjaj fatamorgane i vatrom patnji rastapa moždinu kostiju onoga ko se dao u potragu za njim, i prašinom ih puni. Stoga je onaj ko od ovog svijeta očekuje vjernost isti kao onaj koji se vodi nadom od fatamorgane. Odgojenom čovjeku ne dolikuje da u njemu gradi dvore i kuće, niti, pak, razumom, koji zna kakvo je njegovo stanje, da misli da se na ovom svijetu može spokojan biti.

Ne, ovaj svijet je samo prolazan, za njega nema postojanosti. Ovaj svijet je poput kuće koju pauk isplete. Blago onome ko ga se kloni i traži nagradu na onome svijetu svojom ispravnošću i time što svoj trud ulaže u poboljšanje onozemaljskog života, povećavajući svoju poputninu. Nema sumnje da razborit i srećan čovjek koji zdravim mišljenjem stiže do visokog položaja shvata da je lijep završetak (života) bogatstvo koje ne nestaje i imanje koje ne može biti oduzeto, a sve ostalo može biti pokradeno i uništeno.«¹⁶⁾

Od vakufnama iz XVII stoljeću na sebe pažnju privlači vakufnama Koski Mehmed-paše, iz Mostara iz 1612. godine.

Ova vakufnama, po našem mišljenju, predstavlja jedinstven primjerak, na tlu Bosne i Hercegovine. Ona je sačinjena na turskom jeziku,

¹³⁾ Hazim Šabanović, *Dvije najstarije vakufname u Bosni*, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugo slovenskih naroda pod turskom vladavinom 11/1951, str. 7-29, Sarajevo, 1952.

¹⁴⁾ *Ibidem*, str. 29-38.

¹⁵⁾ Hazim Šabanović, *Najstarije vakufname u Bosni*, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom III-IV/1952-53 str. 403-413.

¹⁶⁾ Prevod Mr. Aiše Đulizarević-Simić, uzet iz pripremljenog rukopisa za štampu, po odobrenju autora.

protkanim perzijskim jezičkim izrazima, sentencijama i stihovima poznatih islamskih, posebno perzijskih klasika koji su prožeti tesavufskim učenjem. Sastavljačev jezički izraz je kitnjast, ali jasan i briljantan. Svaka misao je jaka i nosi određenu pouku. Ovo je dokaz našoj jednoj ranijoj tvrdnji da je kulturni krug Mostara s kraja XVI stoljeća, koji je oko sebe okupljao izvjestan broj visokoobrazovanih ljudi u sferi orijentalne islamske kulture, doista predstavljao značajan bosanskohercegovački punkt duhovne elite, među kojom je bilo vanrednih poznavalaca perzijske, islamske klasike.

Za ilustraciju toga načina izlaganja donosimo slijedeći tekst iz te vakufname:

»Riznica ove ruševine pune varki sa zmijom je u zagrljaju, a nerascvjetani pupoljak te ruševine rame uz rame (je) sa bodljama, jabuka njena, terorom vremena gurana, kotrlja se u prah i krv, a grozd grožđa njena, pod nasiljem vjekova u kapljice krvi se pretvara. Tron Solomona (Sulejmana) u vjetar ode, a dvorovi carski nestali su kao mjehurići na vodi. Zlatom protkane odore carske (hil'at) krpa po krpa su zamke, a biseri skupocjeni zrno po zrno su suze iz očiju siročadi. Beskrajna uživanja su slasti onih koji spavaju i sanjaju, vanjska ljepota je san i maštarija, iskičeni carski šatori i odijela su na različite načine zastori od istine. Sigurno se zna da, u ovom mjestu prolaza punom pouka, i na ovom putu punom opasnosti, nema prilike za stalni opstanak, a nada u mogućnost pouzdanog i vječnog opstanka čista je maštarija.»

Stih: »Vjernost od života, ispunjenje želja od ovog svijeta, i korist od imetka pogodan trenutak i priliku od prolaska dana, mjeseci i godina«

Sve ja to smatram tlapnjom i sanarenjem. Sudba veli: **»Kako je pogrešno sanjarenje i kako je nemoguća tlapnja!«** Blagodati i bogatstva ovog niskog svijeta su prolazne, a onaj koji u njemu živi je prolaznik. U napjevu mu tuga, a u zbilji mu otrov, bogatstvo mu je izraz napora, a predvorje mu je kao prolazni bljesak, u početku želja za njim zagrijanost, a na kraju njegovog nagrađivanja je vatra. Prema tome za onoga koji je iznad kule spoznaje, koji je o svemu obaviješten i koji zna skrivena značenja, nije tajna da karavani odličnika koji po zemlji hodaju i koji se pojavljuju u ljudskoj odori dok ne prijeđu distancu od nastanka do nestanka treba da prođu kroz različite etape egzistencije. Prilike za ostavljanje djela za sobom u vidljivom svijetu su prolazne.

Stih: »Mjesecima i godinama sam kao polo loptica na poljani nadmetanja palicom sudbine bacan iz prilike u priliku.«

Međutim, samo će onaj uzjahati Rahša sreće koji kao svjetiljka sakupi svjetlo razuma u glavu — i samo će s takvim konjanikom sreća i milost naporedo jahati, i takav će moći ispravno da rezonuje i tačno da rasuđuje pravilnim načinom mišljenja i razboritim načinom gledanja. Imajući u vidu smisao stiha:

»Ne sazna se zašto se rodih i prije gdje bijah žalosno je i bolno da o sebi ništa ne znam.«¹⁷⁾

U gornjem izlaganju pokušali smo ukazati na vakufname kao vrstu isprava i njihov jezik, s posebnim osvrtom na one dijelove vakufnama za koje smo smatrali da savremenom čitaocu mogu predstavljati zanimljive tekstove koji su bili odraz načina mišljenja i rezonovanja koje je bilo dominantno u XV, XVI i XVII stoljeću u ovim našim prostorima.

SOME VAKUFNAMAS FROM BOSNA AND HERCEGOVINA

(15—17 th century) Form, language and style

The author points out that among several hundreds of vakufnamas written on the territory of Bosna and Hercegovina in the period from the XV to the XVII century, only a tenth are preserved. He points out the very interesting collection of vakufnamas from Mostar. These several vakufnamas represent originals written as hard covered book. The greatest part of this collection is kept in Gazi Husrefbeg's library in Sarajevo.

The author points out that it was a habit and practice to write the vakufnamas in Arabic and that such practice lasted almost 150 years. But in this period there were also the vakufnamas written in Turkish. The vakufnamas from the XVII century and after were as a rule written in Turkish.

From the diplomatic aspect the vakufnama consists of three parts: exposition, disposition and legislation.

The author points out that a number of vakufnamas are interesting not only as historical sources for study of the past of the society in which the vakuf in question was established, but also from the linguistic point of view. He points to a collection of vakufnamas written in Mostar (1554-1593) in very beautiful correct Arabic, unforced »sag'«, and above all concisely, without any balast and at a time when the Arabic of its originated territory had been for very long in a phase of decadence.

The author illustrates the meditation of some vakifs about the ephemerality of this world and the eternity of life after death with several texts, wishing to show to the present day reader the meditations which were dominant in these regions.

¹⁷⁾ Prevod Dr. Bećira Džake, uzet iz pripremljenog rukopisa za štampu, po odobrenju autora.